

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

5. Нікітін А., Степанов М. Податкові пільги, що стимулюють підприємницьку діяльність в розвинених країнах заходу // Світова економіка і міжнародні відносини, 2000. – № 11.
6. Економіка нерухомості: навчальний посібник за заг. ред. І.І.Пилипенка. – К.: Академвидав, 2007. – 627 с.
7. www.rada.gov.ua – офіційний сайт Верховної Ради України.

ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОЧЕС З ВИКОРИСТАННЯМ ІНСТРУМЕНТІВ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Тараненко І.В., д.е.н., зав. кафедри маркетингу Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

Тараненко І.В., Дослідження інноваційно-інтеграційного потенціалу ОЧЕС з використанням інструментів стратегічного аналізу

На основі SWOT-аналізу інноваційно-інтеграційного потенціалу обґрунтовано доцільність розробки і впровадження стратегії інноваційної конкурентоспроможності ОЧЕС. Показано, що співпраця країн ОЧЕС гальмується низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, які полягають в інституціональній, макроекономічній, гео економічній та геополітичній площинах. За результатами аналізу виявлено низьку ефективність інституційних механізмів у країнах ОЧЕС, наявність макроекономічними дисбалансів, інфляційних процесів, низьку інвестиційну активність. Зростання обсягів взаємної торгівлі країн ОЧЕС при переважанні продукції з низькою доданою вартістю, зокрема енергоносіїв та продукції чорної металургії, свідчить про необхідність диверсифікації структури експорту на інноваційній основі. За результатами SWOT-аналізу виявлено значний інноваційно-інтеграційний потенціал Чорноморського економічного співробітництва в межах регіону та на глобальному рівні. Водночас переваги ОЧЕС переважно належать до потенційних, не реалізованих повною мірою. Доведено, що стратегія інноваційної конкурентоспроможності ОЧЕС може стати інструментом посилення інноваційно-інтеграційного потенціалу країн

Ключові слова: SWOT-аналіз, ОЧЕС, конкурентні переваги, інноваційно-інтеграційний потенціал, стратегія інноваційної конкурентоспроможності

Тараненко И.В. Исследование инновационно-интеграционного потенциала ОЧЭС с использованием инструментов стратегического анализа

На основе SWOT-анализа инновационно-интеграционного потенциала обоснована необходимость разработки и внедрения стратегии инновационной конкурентоспособности ОЧЭС. Показано, что сотрудничество стран ОЧЭС тормозится рядом объективных и субъективных факторов, расположенных в институциональной, макроэкономической, геоэкономической и геополитической плоскостях. Результаты анализа показали низкую эффективность институциональных механизмов в странах ОЧЭС, наличие макроэкономическими дисбалансов, инфляционных процессов, низкую инвестиционную активность. Рост объемов взаимной торговли стран ОЧЭС при преобладании продукции с низкой добавленной стоимостью, в частности энергоносителей и продукции черной металлургии, свидетельствует о необходимости диверсификации структуры экспорта на инновационной основе. SWOT-анализ позволил выявить значительный инновационно-интеграционный потенциал Черноморского экономического сотрудничества в рамках региона и на глобальном уровне. В то же время преимущества ОЧЭС в большей мере относятся к потенциальным, не реализованным в полной мере. Доказано, что стратегия инновационной конкурентоспособности ОЧЭС может стать инструментом усиления инновационно-интеграционного потенциала стран.

Ключевые слова: SWOT-анализ, ОЧЭС, конкурентные преимущества, инновационно-интеграционный потенциал, стратегия инновационной конкурентоспособности

Taranenko I. Research innovation-integration potential of BSEC with the tools of strategic analysis

On the SWOT-analysis of innovation and integration potential result the need of developing and implementing BSEC innovative competitiveness strategy is proved. It is shown that BSEC cooperation hampered by a number of objective and subjective factors, which are as institutional, macroeconomic, geopolitical and geo-economic dimensions. The analysis revealed inefficient institutional arrangements in BSEC countries, the macroeconomic imbalances, inflation, low investment activity. The growth of BSEC mutual trade with the predominance of products with low added value, particularly energy and steel products, demonstrates the need for diversification of exports on the basis of innovation.

As a result of the SWOT-analysis revealed a significant innovation and integration potential of the Black Sea Economic Cooperation within the region and globally. However, the benefits of the BSEC mainly belong to the potential not fully realized. It is proved that the strategy of innovation competitiveness BSEC could become an instrument strengthening innovation and integration potential of countries.

Keywords: SWOT-analysis, BSEC, competitive advantage, innovation and integration potential, strategy of innovation competitiveness

Постановка проблеми. В гео економічному та геопросторовому аспектах значний потенціал для України містить економічне співробітництво у Чорноморському регіоні [125, с. 171; 206, с. 258]. Тому до стратегічних напрямів посилення глобалізаційно-інтеграційних конкурентних переваг України слід віднести поглиблення економічної взаємодії з подібними за рівнями інноваційного потенціалу країнами ОЧЕС.

Результати досліджень свідчать про те, що за рівнем конкурентоспроможності країни ОЧЕС демонструють критичне відставання від розвинених країн світу, зокрема від більшості країн ЄС. Так, в рейтингу 144 країн за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2014-2015 Всесвітнього економічного форуму [1] кращі конкурентні позиції серед країн ОЧЕС мають Азербайджан (38 місце), Туреччина (45 місце), Російська Федерація (53 місце), Болгарія (54 місце), Румунія (59 місце). В той час Україна, Греція, Вірменія та ін. посідають місця нижчі за 70-те.

До Світового табло конкурентоспроможності 2014 Інститут менеджменту і розвитку IMD входить 60 країн, серед яких Російська Федерація (38 місце), Туреччина (40 місце), Румунія (47 місце), Україна (49 місце), Болгарія (56 місце), Греція (57 місце) [2]. Інші країни ОЧЕС не включено до рейтингу IMD.

За Індексом глобальної інноваційності 2014, який розраховують фахівці Міжнародної школи бізнесу INSEAD для 143 країн [3], Російська Федерація посіла 40 місце, Молдова 43-тє, Болгарія 44-тє. Інші країни ОЧЕС розташувалися в широкому діапазоні від 50 (Греція) до 101 (Азербайджан) місця. Україна опинилася на 63 місці.

Водночас розвинуті країни світу посідають чільні місця в названих рейтингах, переважно це TOP-25. Добрі позиції у країн Центральної і Східної Європи та Балтії – «нових» членів ЄС. Як сказано вище, значно відстають лише Болгарія, Греція та Румунія, а також Словацька Республіка (75 місце в рейтингу за Глобальним індексом конкурентоспроможності 2014-2015).

Підвищення конкурентоспроможності країн ОЧЕС можливе за умови довгострокового зміцнення і ефективного використання інноваційно-інтеграційного потенціалу. Звідси перенесення інноваційної складової регіонального Чорноморського співробітництва у стратегічну площину набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей економічного розвитку та напрямків інтеграційної взаємодії країн ОЧЕС присвячені праці вітчизняних дослідників Ю. Макогона [4], Т. Медведкіна [5], Є. Медведкіної [6], М. Нікітіної [7], І. Хаджинова [8] та ін. Оцінку поточного стану наукового потенціалу країн ОЧЕС і перспектив подальшого розвитку здійснено Б. Малицьким, Л. Кавуненко, Т. Гончаровою [9]. Стратегічні економічні інтереси України в Чорноморському регіоні докладно обґрунтовано

**ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ
ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА**

Ю. Макогоном [10], С. Савельєвим, С. Юрієм [11]. В названих роботах проаналізовано економічне середовище країн ЧЕС, географічна структура зовнішньої торгівлі товарами й послугами, визначено інтереси зацікавленість окремих країн у членстві в цьому інтеграційному об'єднанні.

Водночас проблема конкурентоспроможності та стан інноваційно-інтеграційного потенціалу країн ОЧЕС висвітлені недостатнім чином. В умовах глобальної економічної нестабільності, яка зберігається в 2012-2014 рр., виникає потреба у ретельному вивченні сучасних тенденцій розвитку економік країн ОЧЕС та визначенні шляхів посилення та ефективного використання інноваційно-інтеграційного потенціалу з метою підвищення конкурентоспроможності.

Мета наукової статті – на основі комплексного аналізу внутрішнього середовища, зовнішніх факторів впливу глобалізованого конкурентного оточення, та SWOT-аналізу інноваційно-інтеграційного потенціалу обґрунтувати доцільність розробки і впровадження стратегії інноваційної конкурентоспроможності ОЧЕС.

Результати дослідження. Стратегічне планування на макрорівні вимагає від урядів врахувати світові циклічні тенденції економічного розвитку. Утворення ОЧЕС у 1992 р. припало на висхідну стадію п'ятого К-циклу. Це відповідає положенню про збігання висхідних стадій великих К-циклів з прискоренням інтеграційно-глобалізаційних процесів та виникнення у цей період сприятливих умов для реалізації інтеграційних конкурентних переваг [12, с. 97–98]. Відповідно на спадній стадії п'ятого К-циклу, яка триватиме орієнтовно до 2020–2025 рр., інституційна підтримка інноваційного процесу має забезпечити формування інноваційних конкурентних переваг та створити умови для розбудови інноваційної моделі економічного розвитку на наступній висхідній стадії циклу. Створення конкурентних переваг країн на базі участі в ОЧЕС може відбуватись за рахунок формування спільних інституційних механізмів розбудови інноваційного потенціалу та забезпечення його адекватного впливу на результати функціонування економік в умовах глобальної економічної нестабільності.

Узагальнення результатів більше ніж двадцятирічної інтеграційної взаємодії країн ОЧЕС створює підґрунтя для розробки стратегічних рішень для підвищення конкурентоспроможності відповідно до сучасних умов розвитку. Визначенню стратегічних заходів з підвищення інноваційної конкурентоспроможності має передувати вивчення факторів внутрішнього та зовнішнього середовища із застосуванням інструментів стратегічного аналізу.

Узагальнення основних ініціатив та результатів співпраці дозволило визначити такі пріоритетні напрямки економічної взаємодії:

- розвиток міжнародної торгівлі, в т.ч. шляхом укладення двосторонніх та багатосторонніх договорів про ЗСТ;
- посилення інноваційно-інвестиційної взаємодії;
- реалізацію інфраструктурних проєктів, формування єдиної транспортно-логістичної системи, розвиток телекомунікацій;
- розвиток агропромислового комплексу;
- створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу.

Поширення співпраці гальмується низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, які полягають в інституціональній, макроекономічній, геоелектронічній та геополітичній площинах. Аналіз індикаторів інституційного середовища (табл. 1) засвідчив низьку ефективність інституційних механізмів у країнах ОЧЕС.

Таблиця 1

Стан інституційного середовища країн ОЧЕС: оцінки та місця в рейтингах за окремими характеристиками*

Країна	Право голосу і свобода висловлювання думок		Політична стабільність та відсутність тероризму		Ефективність уряду	
	Оцінка	Місце	Оцінка	Місце	Оцінка	Місце
Албанія	0,04	104	0,06	110	-0,33	121
Вірменія	-0,60	150	0,07	107	0,07	91
Азербайджан	-1,35	189	-0,41	142	-0,46	131
Болгарія	0,32	89	0,18	97	0,15	88
Грузія	0,10	97	-0,46	147	0,53	67
Греція	0,65	70	-0,20	129	0,45	72
Молдова	-0,11	116	-0,03	116	-0,40	126
Румунія	0,29	91	0,15	102	-0,07	102
Російська Федерація	-1,01	172	-0,75	165	-0,36	122
Сербія	0,29	92	-0,10	122	-0,10	107
Туреччина	-0,26	126	-1,19	187	0,37	77
Україна	-0,33	134	-0,76	167	-0,65	149
	Якість регуляторної політики		Дотримання норм права		Ефективність антикорупційних заходів	
	Оцінка	Місце	Оцінка	Місце	Оцінка	Місце
Албанія	0,18	92	-0,57	137	-0,72	158
Вірменія	0,23	89	-0,31	117	-0,47	129
Азербайджан	-0,43	139	-0,67	148	-0,90	173
Болгарія	0,52	70	-0,14	104	-0,29	108
Грузія	0,74	58	-0,02	99	0,36	73
Греція	0,62	60	0,44	78	-0,11	96
Молдова	-0,09	109	-0,41	122	-0,74	162
Румунія	0,59	67	0,11	93	-0,20	102
Російська Федерація	-0,37	134	-0,78	160	-0,99	177
Сербія	-0,07	105	-0,34	118	-0,27	106
Туреччина	0,42	76	0,08	94	0,11	83
Україна	-0,64	152	-0,83	163	-1,09	187

*Станом на 2013 р.

**Загальна кількість країн в рейтингу 215.

Складено за: The Worldwide Governance Indicators. The World Bank, 2014 [13].

Простежується безпосередній зв'язок між станом інституційного середовища та індексами міжнародної конкурентоспроможності. Країнам з незадовільним дотриманням норм права, низькою ефективністю антикорупційних заходів та ефективністю уряду (Албанія, Азербайджан, Україна) притаманний більш низький рівень конкурентоспроможності. Підвищення ефективності інституціонального середовища є умовою забезпечення конкурентоспроможності країн ОЧЕС.

Фундамент конкурентоспроможності країн, поряд з ефективними інститутами, становить макроекономічна стабільність. Ефективність уряду та якісна регуляторна політика забезпечують позитивну макроекономічну динаміку, та навпаки, слабкі інститути не в

**ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ
ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА**

зможі забезпечити адаптацію національних економік до умов глобальної економічної нестабільності. Аналіз макроекономічних показників (табл. 2) показав, що розвиток економік країн ОЧЕС після рецесії 2008–2009 рр. супроводжується макроекономічними дисбалансами, низькою інвестиційною активністю та інфляційними процесами.

Аналіз організаційних, інституційних, макроекономічних аспектів внутрішнього середовища країн ОЧЕС дозволив виділити наступні ключові характеристики.

1. При тому, що більшість країн ОЧЕС є подібними за економічним рівнем, основні макроекономічні показники різняться в статичному вимірі та в динаміці, демонструють незбалансованість та нестабільність.

2. Спостерігається низька ефективність інституційної структури. Вплив інституційного чинника на використання інноваційного потенціалу і подолання кризових явищ є слабким і не дозволяє розв'язати існуючі проблеми на регіональному рівні.

3. Реалізація багатьох спільних ініціатив ускладнюється завдяки фінансовим, у т.ч. бюджетним обмеженням країн.

4. Існування суперечностей у відносинах між окремими країнами регіону, прагнення ЄС, США, Російської Федерації до реалізації власних інтересів ускладнюють співробітництво. Водночас Європейський Союз разом з міжнародними організаціями здійснюють велику підтримку та стимулювання економічних, інноваційних, соціальних процесів у Чорноморському регіоні.

Таблиця 2

Основні макроекономічні показники країн ОЧЕС*

Країна	Темпи приросту ВВП, на рік, %	Валове нагромадження основного капіталу, темпи приросту на рік, %	Інфляція, споживчі ціни, % на рік	Витрати уряду на кінцеве споживання % ВВП	Безробіття, % від працездатного населення	Державний борг, % ВВП
Албанія	0,7	-7,9	1,94	8,16	14,2	н/д
Вірменія	3,5	2,2	5,79	11,82	18,4	н/д
Азербайджан	5,8	-0,3	5,43	15,55	5,2	6,38
Болгарія	0,9	н/д	0,89	11,77	12,3	18,0
Грузія	3,2	-12,8	-0,51	17,38	15	32,5
Греція	-3,9	7,2	-0,92	18,29	24,2	164,3
Молдова	8,9	5,2	4,64	20,52	5,6	24,3
Румунія	3,5	-0,1	3,99	17,92	7	н/д
Російська Федерація	1,3	-31,8	6,76	14,39	5,5	9,4
Сербія	2,5	4,3	7,69	17,88	23,9	н/д
Туреччина	4,0	0,9	7,49	13,92	9,2	45,1
Україна	-0,25	-7,9	-0,28	18,13	7,5	33,5

*2013 р., або останній рік, для якого доступні статистичні дані

Складено за: World Development Indicators. The World Bank, 2014 [14]

Висунута в 2007 р. ініціатива Європейського Союзу «Синергія Чорноморського регіону» [15] спрямована, перш за все, на забезпечення політичного та економічного контролю над процесами в регіоні з метою реалізації стратегічних інтересів ЄС. Беручи до уваги євроінтеграційну спрямованість більшості країн – членів ОЧЕС, «Чорноморська синергія» розглядається як механізм поступового зближення з ЄС, сприяння адаптації політичних та економічних систем країн Чорноморського регіону до стандартів ЄС. Здійснюється взаємодія з відповідними структурами Європейського Союзу із залученням фінансових коштів структурних фондів ЄС (для Болгарії, Греції, Румунії), програм Європейської політики добросусідства (European Neighbourhood Policy) та Східного партнерства, Рамкових програм ЄС з досліджень і технологічного розвитку.

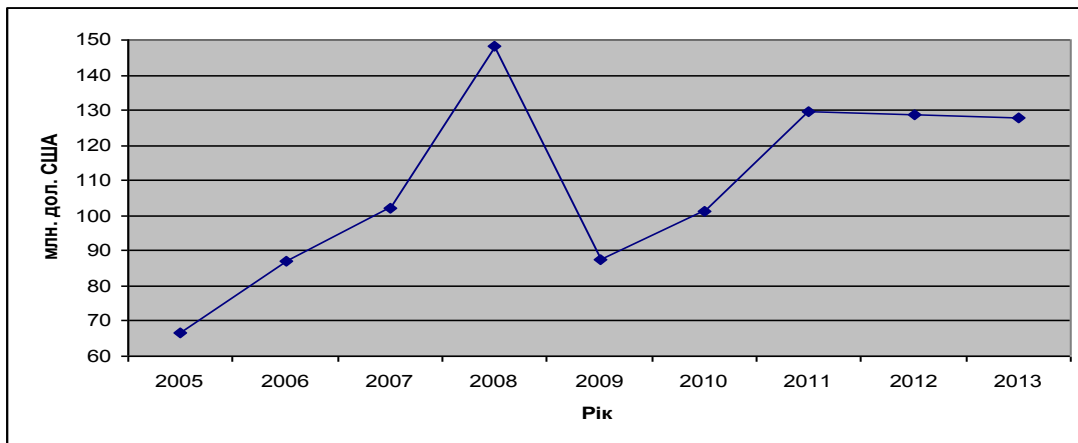

Рис. 1. Взаємний експорт країн ОЧЕС, 2005–2013 рр.

Складено за: International Trade Center, UN COMTRADE Statistics [16].

Чорноморська торговельна інтеграція важлива через прямі економічні вигоди для її учасників: стимулювання економічного зростання та підвищення продуктивності. Поглиблення торговельної інтеграції в Чорноморському регіоні має відбуватись в рамках діалогу ОЧЕС – ЄС, а також враховувати інтереси інших інтеграційних об'єднань та забезпечувати взаємовигідні взаємодії. Для визначення напрямків і форм взаємної торгівлі доцільно проаналізувати її поточний стан та динаміку.

Протягом 2005–2013 рр. взаємний експорт країн ОЧЕС збільшився майже удвічі. Тільки за 2007–2008 рр. зростання склало 45%, в 2008 році був досягнутий максимальний обсяг експорту 148 млрд. 532 млн. 800 тис. дол. США. Після значного скорочення під час кризи обсяг експорту в 2012 рр. зріс до 127 млн. 893 тис. дол. США. (рис. 1).

Виявлення шляхів активізації торговельної інтеграції країн ОЧЕС має ґрунтуватись на результатах аналізу географічної і товарної

**ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ
ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА**

структури зовнішньої торгівлі країн. Спостерігається нерівномірне залучення країн до взаємної торгівлі товарами.

За період 2001–2013 рр. відбулось помітне зростання частки країн ОЧЕС в експорті Албанії з 13,77% до 23,14%; Вірменії з 24,98% до 33,42%; Румунії з 11,2% до 18,65%. Менше зростання показали Болгарія – з 29,69% до 33,58%; Греція з 19,33% до 21,56%; Туреччина з 9,1% до 13,37%; Україна з 35,3 до 41,47%. Експорт України до країн ОЧЕС без врахування частки Російської Федерації скоротився на 0,4%. Скоротилась частка експорту до країн ОЧЕС Грузії, Молдови, Російської Федерації.

Стійке зростання частки імпорту з країн ОЧЕС у загальному імпорті показали: Азербайджан з 25,86% до 37,59%; Вірменія з 29,91 до 41,08%; Болгарія з 36,42 до 41,01%; Греція з 10,84 до 17,42%; Грузія з 48,59 до 50,35%; Туреччина з 17,7 до 28,74%. Частка імпорту в Україну без урахування зовнішньої торгівлі з Російською Федерацією підвищилась з 2,3% до 4,91%. Скоротилась частка імпорту з країн ОЧЕС до Албанії, Російської Федерації, Румунії. Узагальнення тенденцій зовнішньої торгівлі показало, що для більшості країн роль торговельних зв'язків усередині об'єднання зростає.

Товарна структура взаємної торгівлі, як показано в табл. 3, є слабо диверсифікованою. В структурі експорту переважають мінеральне паливо (нафта) та продукти нафтопереробки, а також продукція чорної металургії. Ці товарні групи складають близько 40% взаємного експорту. Меншою є частка продукції машинобудування (5,79%), електричного та електронного обладнання (4,26%), транспортних засобів (6,31%). Протягом 2005–2013 рр. зросла частка мінерального палива з 27,14% до 28,43%, електричного та електронного обладнання з 2,39% до 4,26%, незначно скоротився експорт продукції металургії.

Таблиця 3

Товарна структура взаємного експорту країн ОЧЕС

Товарні групи	2005 р.		2013 р.	
	тис. дол. США	Частка в загальному експорті, %	тис. дол. США	Частка в загальному експорті, %
Всі товарні групи, в тому числі:	66569786	100	129901594	100
Мінеральне паливо, масла, продукти перегонки, і т.д.	18067640	27,14	36936696	28,43
Залізо і сталь	8457906	12,71	14424839	11,10
Машини, ядерні реактори, котли, і т.д.	3557371	5,34	7525162	5,79
Електричне та електронне обладнання	1587973	2,39	5538277	4,26
Засоби наземного транспорту, крім залізничного, трамвайного	2298047	3,45	4651164	3,58
Пластмаси та вироби з них	1865891	2,80	3920239	3,02
Вироби з чорних металів	1763176	2,65	3550950	2,73
Залізничні, трамвайні локомотиви, рухомий склад, обладнання	804167	1,21	3551874	2,73
Зернові	319542	0,48	2268481	1,75
Мідь і вироби з неї	682735	1,03	2621632	2,02
Алюміній і вироби з нього	1006869	1,51	2553055	1,97
Істівні фрукти, горіхи, цитрусові, дині	692403	1,04	1892716	1,46
Неорганічні хімічні речовини, з'єднання благородних металів, ізотопи	884362	1,33	2496951	1,92
Деревина та вироби з деревини, деревне вугілля	749839	1,13	1590534	1,22
Папір та картон, вироби з паперової маси, паперу та картону	1039235	1,56	2079039	1,60
Добрива	634403	0,95	1844188	1,42
Тварини, рослинні жири та олії, продукти розщеплення, і т.д.	461019	0,69	1513936	1,17
Органічні хімічні сполуки	793005	1,19	1454732	1,12
Каучук і гумові вироби	586822	0,88	1390420	1,07
Фармацевтичні товари	255304	0,38	1239631	0,95
Сіль, сірка, камінь, гіпс, вапна, цемент	466362	0,70	1028922	0,79
Інші	19595715	29,44	25828156	19,88

Складено за: International Trade Center, UN COMTRADE Statistics [16].

Молдова є лідером за часткою в експорті електричного та електронного обладнання, яка склала 12,54%. В експорті Туреччини до країн ОЧЕС частка продукції машинобудування та транспортних засобів складає відповідно 9,9 та 9,18%, частка електричного та електронного обладнання – 6,34%.

Аналіз товарної та географічної структури імпорту показав, що потреба в мінеральному паливі та продукції чорної металургії задовольняється переважно за рахунок країн ОЧЕС. Ці товарні групи складають основу імпорту з країн ОЧЕС Албанії (15,1% і 18,6%), Болгарії (51% і 7,4%), Греції (59,4 і 4,7%), Грузії (31,8% і 5,06%), Румунії (26,8% і 12,1%), Туреччини (51,2% і 19,4%) а також Вірменії, Сербії, України. Загальний імпорт є більш диверсифікованим, від 25 до 50% становлять: продукція машинобудування, електричне та електронне обладнання, фармацевтичні товари, транспортні засоби, прибори, літальні апарати тощо. Тобто в товарній структурі взаємної торгівлі та в загальному експорті країн ОЧЕС переважають сировинні товари і продукти низького ступеня переробки, що є ознакою екстенсивної глобалізації. Продукти високого ступеню переробки, зокрема продукція машинобудування, імпортуються із-за меж ОЧЕС, зокрема з Німеччини, Італії, Китаю тощо. Частка комп'ютерних та комунікаційних послуг в експорті та імпорті комерційних послуг Азербайджану, Болгарії, Молдови, Російської Федерації, Румунії, Сербії, України становить близько 25–55%.

Зростання обсягів взаємної торгівлі країн ОЧЕС при переважній продукції з низькою доданою вартістю, зокрема енергоносіїв та продукції чорної металургії, свідчить як про зацікавленість у торговельній інтеграції, так і про необхідність диверсифікації структури експорту на інноваційній основі, та переходу до інтенсивної глобалізації. Таке завдання вимагає пошуку механізмів лібералізації торгівлі, які б не суперечили міжнародним нормам та укладеним угодам. Більш реальним кроком порівняно зі створенням ЗВТ є реалізація преференційних торговельних режимів між країнами ОЧЕС, полегшення митних режимів та скорочення нетарифних торговельних бар'єрів у регіоні.

Збільшення частки ринку ОЧЕС у зовнішній торгівлі країн-учасниць слід розглядати в контексті загального поширення присутності та закріплення на глобальних ринках, з метою рівноправної участі в розподілі світового (глобального) продукту, а звідси – підвищення продуктивності економіки і добробуту населення в довгостроковому періоді. Лібералізація зовнішньої торгівлі є необхідною, але не достатньою умовою економічної інтеграції. Стійкі конкурентні позиції країн ОЧЕС на ринках Чорноморського регіону мають досягатися шляхом створення і збереження інноваційно-інтеграційних конкурентних переваг за рахунок підвищення ефективності

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

використання інноваційного потенціалу в рамках стратегій інтенсивної глобалізації та інноваційної інтеграції.

На основі результатів дослідження внутрішнього і зовнішнього середовища здійснено SWOT-аналіз інноваційно-інтеграційного потенціалу ОЧЕС (табл. 4). Метою аналізу є встановлення сильних і слабких сторін ОЧЕС у контексті інтеграційних процесів, виявлення можливостей і загроз глобалізованого конкурентного оточення, для визначення векторів інноваційно-інтеграційної взаємодії та узгодження стратегій інноваційної конкурентоспроможності країн.

Таблиця 4

SWOT аналіз інноваційно-інтеграційного потенціалу ОЧЕС

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Стратегічне географічне положення, транзитний потенціал 2. Територіальна близькість країн-учасниць 3. Ємний внутрішній ринок 4. Забезпеченість природними та енергетичними ресурсами 5. Диверсифікована виробнича база, значний виробничий потенціал 6. Подібність характеристик інноваційного потенціалу більшості країн-учасниць 7. Високий людський та інтелектуальний потенціал 8. Членство у СOT більшості країн-учасниць 9. Потенціал створення унікальної інфраструктури країн Чорноморського регіону 10. Двадцятирічний досвід взаємодії, успіхи у напрямку трансформації регіональної ініціативи в повноцінну міжнародну економічну організацію 11. Опрацьована протягом 20 років модель, організаційна структура, інституції та механізми взаємодії ОЧЕС 12. Наявність спільних інтересів у сферах інфраструктури (транспорт, комунікації), торгівлі, екології, освіти і науки тощо 13. Розвинуте міжнародне співробітництво, участь в міжнародних організаціях, проектна підтримка з боку міжнародних організацій, ЄС та ін. 14. Участь в міжнародних інфраструктурних проектах – ТРАСЕКА та ін. 15. Наявність двосторонніх та багатосторонніх угод про співробітництво та вільну торгівлю між багатьма країнами ОЧЕС (ЗВТ СНД, ЗВТ ГУАМ та ін.) 16. Готовність урядів до подальшої взаємодії, визнання потреби у новому форматі інтеграції 17. Усвідомлення урядами і громадськістю пріоритетів сталого розвитку і соціальної відповідальності 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нижчий рівень інноваційної конкурентоспроможності відносно розвинутих країн, більшість «нових» членів ЄС та ін. 2. Невідповідність структури економіки вимогам інноваційної моделі розвитку 3. Застарілі виробничі потужності, низька продуктивність праці 4. Неefективне інституційне середовище 5. Макроекономічна нестабільність, низькі темпи економічного зростання 6. Слабка інвестиційна база 7. Нерівномірність економічного та інноваційного розвитку, наявність «інноваційного розриву» між окремими країнами-учасницями 8. Неefективність використання інноваційного потенціалу 9. Фінансові та бюджетні обмеження 10. Низький попит на інновації та сприйнятливості до інновацій 11. Слабка інноваційна інфраструктура 12. Недостатнє залучення бізнесу до інноваційних процесів 13. Недостатнє усвідомлення бізнесом і населенням пріоритетів сталого розвитку і соціальної відповідальності 14. Тенденція до деградації інноваційного потенціалу, погіршення позицій в інноваційних рейтингах 15. Слабо диверсифікована взаємна торгівля, орієнтованість експорту на сировину та товари з низькою доданою вартістю 16. «Різновекторна» спрямованість та розбіжність цілей країн-учасниць 17. «Заморожені» конфлікти, територіальні, економічні претензії 18. Відсутність загальної стратегії розвитку Організації та узгоджених з нею стратегій країн 19. Обмежені можливості самостійного прийняття рішень про створення інтеграційних механізмів 20. Низька ефективність інтеграційної взаємодії та відсутність реальних механізмів її підвищення 21. Відсутність маркетингової системи просування «бренду ЧЕС»
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Побудова взаємодій з міжнародними організаціями та інтеграційними угрупованнями відповідно до нових світових реалій 2. Залучення до співробітництва на основі інноваційно-інтеграційної взаємодії Балканських країн – Чорногорії, Боснії і Герцеговини, членів ЄС – Мальти, Хорватії, Словенії, Кіпру 2. Інтенсифікація міжнародних зв'язків за межами євразійського континенту, зокрема з країнами Латинської Америки (МЕРКОСУР) 3. Використання спільного інноваційно-інтеграційного потенціалу. 4. Формування інноваційних виробничих кластерів, інтеграція до міжнародних виробничих ланцюгів 5. Розвиток зовнішньої торгівлі та виробничої кооперації згідно з конкурентними перевагами країн 6. Впровадження глобальної інтерактивної моделі міжнародного співробітництва 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Нестабільність світової фінансової системи, боргова криза ЄС 2. Вплив світової економічної кризи та спадної фази великого К-циклу 3. Зміни світової енергетичної кон'юнктури та цін на енергоносії 4. Загострення екологічних загроз, в т.ч. стосовно акваторії Чорного моря 5. Прагнення до контролю з боку ЄС і США, посилення їх домінування 6. Закріплення «інноваційного розриву» та ролі ресурсної бази для досягнення стратегічних цілей розвинутих країн 7. Переорієнтація країн на участь в інших інтеграційних об'єднаннях, дезінтеграційні процеси або «консервація» інтеграційного механізму ОЧЕС у нежиттєздатному стані

За результатами SWOT-аналізу виявлено значний інноваційно-інтеграційний потенціал Чорноморського економічного співробітництва не тільки в межах регіону, але й на глобальному рівні. До сильних сторін ОЧЕС, крім ресурсної забезпеченості, слід віднести напрацьований протягом двадцяти років досвід багатобічної взаємодії країн-учасниць, успішну трансформацію регіональної ініціативи в міжнародну економічну організацію. Водночас переваги ОЧЕС переважно належать до потенційних, не реалізованих повною мірою. Неefективна система інститутів визначає слабкі сторони ОЧЕС: неefективне використання інноваційного потенціалу, невідповідність структури економіки вимогам інноваційної моделі розвитку, низьку ефективність інтеграційної взаємодії та відсутність реальних механізмів її підвищення. Звідси випливає недостатня здатність до перетворення потенційних переваг на реальні та низький рівень інноваційної конкурентоспроможності досліджуваних країн. Невирішені внутрішні економічні, соціальні, екологічні проблеми у поєднанні з суперечливими зовнішніми факторами глобалізаційного впливу заважають посиленню конкурентоспроможності країн ОЧЕС і гальмують опір загрозам.

Вагомою причиною, яка ускладнює системне усунення слабких сторін, реалізацію можливостей і скорочення зовнішніх загроз, є відсутність загальної стратегії розвитку. Стратегія інноваційної конкурентоспроможності ОЧЕС в сучасних глобалізаційних умовах може стати інструментом, здатним конструктивно пов'язати між собою чотири квадранти матриці SWOT, забезпечивши збереження і підсилення

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ СТРАНАМИ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ В РАМКАХ ЧЕРНОМОРСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

сильних сторін інноваційно-інтеграційного потенціалу; перетворення потенційних інноваційно-інтеграційних переваг на реальні переваги; створення сприятливих умов для реалізації можливостей; скорочення (усунення) слабких сторін та мінімізації зовнішніх загроз; посилення інноваційного потенціалу країн та його впливу на результати функціонування економіки: продуктивність праці, якість життя, екологічне благополуччя на основі пріоритетів сталого розвитку і соціальної відповідальності.

Висновки і пропозиції. Поширення співпраці подібних за рівнями інноваційного потенціалу країн ОЧЕС слід розглядати як стратегічний напрямок посилення їх конкурентних переваг. Втім така співпраця гальмується низькою об'єктивних і суб'єктивних чинників, які полягають в інституціональній, макроекономічній, геоелектронічній та геополітичній площинах.

Аналіз індикаторів інституційного середовища засвідчив низьку ефективність інституційних механізмів у країнах ОЧЕС. Аналіз макроекономічних показників показав, що розвиток економік країн ОЧЕС після рецесії 2008–2009 рр. супроводжується макроекономічними дисбалансами, низькою інвестиційною активністю та інфляційними процесами.

Зростання обсягів взаємної торгівлі країн ОЧЕС при переважанні продукції з низькою доданою вартістю, зокрема енергоносіїв та продукції чорної металургії, свідчить про зацікавленість у взаємній торгівлі та необхідність диверсифікації структури експорту на інноваційній основі.

За результатами SWOT-аналізу виявлено значний інноваційно-інтеграційний потенціал Чорноморського економічного співробітництва не тільки в межах регіону, але й на глобальному рівні. Водночас переваги ОЧЕС переважно належать до потенційних, не реалізованих повною мірою.

Системному усуненню слабких сторін, реалізації можливостей і скороченню зовнішніх загроз заважає відсутність загальної стратегії розвитку. Стратегія інноваційної конкурентоспроможності ОЧЕС в сучасних глобалізаційних умовах може стати інструментом посилення інноваційно-інтеграційного потенціалу країн та його впливу на результати функціонування економіки: продуктивність праці, якість життя, екологічне благополуччя на основі пріоритетів сталого розвитку.

Тому розробка і реалізація стратегії інноваційної конкурентоспроможності ОЧЕС та узгоджених з нею стратегій країн-учасниць є умовою ефективною інтеграції в глобальну економічну систему та участі в розподілі глобального доходу на умовах рівноправного партнерства.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. The Global Competitiveness Report 2014–2015: World Economic Forum. – 2014. – 565 p.
2. World Competitiveness Yearbook 2014. IMD–2014. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.imd.org/wcc/news-wcy-ranking/>
3. The Global Innovation Index 2014: Human Factor in Innovation / S. Dutta ed. – Johnson Cornell Univ., INSEAD and WIPO: Geneva, 2014. – 428 p.
4. Макогон Ю. В. Стратегічні інтереси України в ОЧЕС / Ю. В. Макогон // Стратегічні пріоритети: зб. наук. пр. – К.: НІСД, 2008. – №4(9). – С. 193–200.
5. Медведкин Т. С. Развитие национальной инновационной сферы Украины в условиях интеграции экономик стран ОЧЭС / Т. Медведкин // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. Сборник научных трудов. Свистов-Донецк: ДонНУ-СА «Д.А.Ценов». – 2006. – С. 390–393.
6. Медведкина, Е. А. Приоритетные направления сотрудничества стран ОЧЭС в контексте интеграции Украины в Европейский Союз / Е. А. Медведкина, М. В. Аксельрод. // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: сб. науч. тр. / Донец. нац. ун-т. – Ливадия; Донецк: ДонНУ, 2007. – С. 159–164.
7. Нікітіна М. Г. Чорноморський вектор геоелектронічної стратегії України в контексті розвитку глобальної регіоналізації : автореферат дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.02 / М. Г. Нікітіна; Донец. нац. ун-т. – Донецьк: 2012. – 44 с.
8. Хаджинов И.В. Сотрудничество Украины и Турции в рамках ОЧЭС/ И.В. Хаджинов // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ : сб. науч. тр. / Донец. нац. ун-т. – СА «Д.А. Ценов». – 2006. – С. 126–131
9. Научный потенциал государств-членов Организации Черноморского экономического сотрудничества [Малицкий Б.А., Кавуненко Л.Ф., Гончарова Т.В., Дингес М.], под ред А.П. Шпака, Б.А. Малицкого. – К.: Феникс, 2008. – 328 с.
10. Макогон, Ю. В. Сотрудничество Украины на Евразийском экономическом пространстве в причерноморской зоне / Ю. В. Макогон // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: сб. науч. тр. / Донец. нац. ун-т. – Ливадия; Донецк : ДонНУ, 2007. – С. 22–38.
11. Юрій С. Національні економічні інтереси України: методологічні аспекти та рішення для регіону Чорноморського басейну / С. Юрій, Є. Савельєв // Вісник Тернопільського національного університету. – 2011. - № 5-2. – 2011. – С. 13–31.
12. Тараненко І. В. Стратегія формування інноваційно-інтеграційних конкурентних переваг країн в умовах циклічної світової динаміки / І. В. Тараненко // Стратегія розвитку України. Економіка. Соціологія. Право. – 2011. – №3. – С. 93–99.
13. The Worldwide Governance Indicators 2014: [Електронний ресурс]. – The World Bank, 2014 – Режим доступу: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>.
14. World Development Indicators 2014: [Електронний ресурс]. / World Bank, 2014. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>.
15. Синергія Чорноморського регіону – нова пропозиція регіонального співробітництва. – Комісія Європейських співтовариств. Брюссель: 2007. – 15 с.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_uk.pdf.
16. International Trade Center, UN COMTRADE. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legacy.intracen.org/marketanalysis/TradeMap.aspx>.

СТРАХОВЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО РЕГІОНУ: ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Тимчак М.В., к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (Україна)

Тимчак М.В. Страхове підприємництво регіону: економічна сутність та особливості функціонування

У статті розглядається особливості страхового підприємництва регіону. В сучасних ринкових умовах господарювання страхування є невід'ємним елементом економіки держави. В розвинутих країнах воно є стратегічним сектором економіки, оскільки саме воно здатне знизити навантаження на витратну частину бюджету, спрямовану на відшкодування збитку при настанні природних та техногенних катастроф, залучення інвестицій в економіку, вирішення соціальних проблем суспільства. Світова практика не виробила більш ефективного та раціональнішого механізму захисту інтересів власників, аніж страхування. Саме воно являє собою об'єктивно необхідну частину економічних відносин у системі.

Основною діяльністю страхового підприємства є надання страхових послуг, без реалізації яких не можна формувати й розміщувати